

Vergaderjaar 2013–2014

21 501-33

Raad voor Vervoer, Telecommunicatie en Energie

Nr. 460

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 27 januari 2014

De vaste commissie voor Economische Zaken en de vaste commissie voor Europese Zaken hebben op 4 december 2013 overleg gevoerd met Minister Kamp van Economische Zaken over:

- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 22 november 2013 houdende de geannoteerde agenda van de Energieraad op 12 december 2013 (Kamerstuk 21 501-33, nr. 449);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 12 september 2013 houdende het verslag van het schriftelijk overleg over de informele Energieraad, die van 19-20 september 2013 zal plaatsvinden in Vilnius, Litouwen (Kamerstuk 21 501-33, nr. 435);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 2 oktober 2013 ter aanbieding van het verslag van de informele Energieraad gehouden op 19-20 september 2013 (Kamerstuk 21 501-33, nr. 439).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Hamer

De voorzitter van de vaste commissie voor Europese Zaken,
Knops

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Franke

Voorzitter: Leegte
Griffier: Franke

Aanwezig zijn drie leden der Kamer, te weten: Leegte, Van Veldhoven en Jan Vos,

en Minister Kamp van Economische Zaken, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

Aanvang 11.33 uur

De **voorzitter**: Ik heet de Minister van Economische Zaken en zijn ambtenaren welkom.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. In de afgelopen jaren zijn er steeds meer bezwaren gekomen tegen het gebruik van eerstegeneratie onconventionele biobrandstoffen. Deze brandstoffen, die uit voedselgewassen worden gemaakt, moeten volgens de Europese Commissie aan een plafond van 5% bijmenging worden onderworpen. Vanaf 2020 kunnen ze dan worden uitgefaseerd. Momenteel wordt onderhandeld over dit voorstel, zodat daarna in onderhandeling met het Europees Parlement een definitief beleid kan worden vastgesteld. De regering geeft aan dat de meerderheid van de lidstaten een 7%-plafond wil.

De PvdA is teleurgesteld in het bereikte compromis over biobrandstoffen; ik kan het niet anders zeggen. Wij roepen de regering daarom op om dit in de Energieraad ondubbelzinnig duidelijk te maken. Wij steunen het Commissievoorstel van een plafond van 5% tot 2020 en daarna uitfasering. Dat geeft de industrie die hierin heeft geïnvesteerd, de ruimte om haar investeringen terug te verdienen. Het geeft ons land de kans om zijn geavanceerde positie uit te buiten. Wij zijn immers heel goed in geavanceerde biobrandstoffen. Net als de regering zijn wij dus teleurgesteld in het bereikte akkoord.

Een meerderheid van de lidstaten wil ook geen dubbeltelling of een aparte subdoelstelling voor tweedegeneratie- of geavanceerde biobrandstoffen. Er lijkt wel een meerderheid voor het voorstel om de meest geavanceerde biobrandstoffen dubbel te tellen. Dat is een succesje, maar voor onze fractie is het niet meer dan een klein succesje. Het spijt me dat ik vandaag wat minder optimistisch uit de hoek kom, want ik doe dat graag. Los van de Europese doelstelling mag een lidstaat zelf strengere doelstellingen hanteren. Vooruitlopend op die discussie meldt de regering dat een eenzijdig lager plafond tientallen miljoenen euro's per jaar zou kunnen gaan kosten. Ze lijkt daarmee een beetje voor te sorteren op een 7%-doelstelling voor Nederland. Mijn fractie vindt dat voorbarig. Wij gaan er dan ook van uit dat de eerste onderhandelingen in de Europese Unie worden afgewacht. Wij zien ook graag een onderbouwing van de kosten die de Minister noemt, maar dan wel volledig, dus inclusief alle mogelijke andere manieren, zoals de SDE-plusregeling, om de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 te halen. Mijn fractie is altijd voorstander geweest van een 5%-plafond. Als we dat loslaten, moet dat wel om heel goede redenen gebeuren.

Uit het verslag van de informele Energieraad blijkt dat verschillende lidstaten veel waarde hechten aan CCS (Carbon Capture and Storage) voor het bereiken van de klimaatdoelen. Mijn fractie verneemt graag van de Minister hoe het staat met de aanwending van de Europese gelden voor het CCS-project. Daarover is nogal wat te doen geweest. Is de Minister in overleg met andere lidstaten om die gelden zo efficiënt mogelijk te besteden? Bij het werkbezoek van de vaste commissie van Economische Zaken aan Mongstad in Noorwegen hebben de Noren aangegeven dat zij graag samenwerken aan het ROAD-project (Rotterdam Opslag en Afvang Demonstratieproject). Mijn fractie heeft hier eerder

aandacht voor gevraagd. Noorwegen geeft zijn volledige steun aan de inspanningen van de EU voor CO₂-afvang en -opslag. Het land is natuurlijk geen lid van de Europese Unie, maar het maakt wel deel uit van de EER, de Europese Economische Ruimte. Bovendien heeft Noorwegen gedurende vijf jaar 160 miljoen euro geormerkt voor projecten; dit als onderdeel van de Noorse bijdrage aan het financiële mechanisme van de EER. We weten dat het ROAD-project nog steeds geld nodig heeft. In Noorwegen wordt, zo heeft deze commissie geleerd, al veertien jaar met succes CO₂ opgeslagen in een geologische formatie onder het Sleipner-gasveld op het Noors continentaal plat. Het lijkt mij heel goed als wij deze kennis met de Noren delen.

Mijn fractie en die van D66 hebben eerder deze week aandacht gevraagd voor de nadelen van een race to the bottom in EU-verband met betrekking tot de compensatie van energielasten. Ik verzoek de Minister om op de Energieraad onze zorgen te delen, bij de besprekingen over de interne markt. Het lijkt mijn fractie tevens een goed idee om in dit verband met de Belgen te spreken over extra interconnectoren. Uit het overzicht van de antwoorden op de vragen van mijn fractie is duidelijk geworden dat er geen nieuwe connectoren tussen Nederland en België zijn gepland. Dit lijkt voor de hand te liggen in verband met de overcapaciteit in Nederland en de ondercapaciteit in België.

Tot slot. Mijn fractie zou het op prijs stellen om de uitkomsten van het gesprek te vernemen van de Minister met de Magrittegroep.

De **voorzitter**: We hebben drie minuten per fractie afgesproken, maar ik zal enige coulance betrachten.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Excuses voor mijn just-in-time-binnenkomst. Ik heb een aantal vragen over de stukken die op de agenda staan. We zien dat het kabinet op een aantal punten ingrijpt in de energiemarkt. Ik vraag me af hoe de gesprekken van de Minister met zijn Europese collega's doorwerken in zijn streven naar een interne energiemarkt. Volgens mij deelt de Minister mijn gevoel dat het heel belangrijk is om tot een echt Europese energiemarkt te komen. We zien echter dat veel landen nieuwe subsidieregels aan het schrijven zijn om investeringen in centrales naar zich toe te trekken. De Commissie is daar in haar stuk heel helder over: wees daarin terughoudend, doe liever eerst iets aan de vraagkant en als je moet ingrijpen, onderbouw dat dan goed en laat ook centrales uit andere landen meedingen. Dat laatste lijkt al niet meer het geval. Duitsland staat alleen centrales toe van onder een bepaalde breedtegraad. Frankrijk sluit buitenlandse centrales per definitie uit. België stelt een subsidie voor die is gebonden aan nieuwbouw in België. D66 ziet meer brood in een markt waarin investeringen worden terugverdiend op basis van de marktprijs tijdens de piekuren dan in een extra fossiel subsidiestelsel per land, met allerlei aanhangsels. Deelt de Minister deze opvatting? Is de Minister bereid om daarover te spreken in de Energieraad? Wil hij met onze buurlanden snel helder krijgen of deze voornemens, die ook onze markt raken, wel voldoen aan de Europese richtlijnen, voordat dit straks allemaal op een of andere manier in de rechtszaal eindigt? Nederland kan, als land dat nog niet echt een eigen plan heeft opgetuigd, hierbij wellicht een belangrijke rol spelen. Wij wachten dus met interesse het fide af. Kan de Minister de Kamer daarin ook informeren over zijn reactie op de bij de mededeling uitgebrachte werkdocumenten? Er zit namelijk een heel pakket documenten onder. Wat is Nederlands reactie daarop? Ze geven handen en voeten aan de gedachten van de Commissie over de vorm van staatssteun of subsidie voor duurzame energie, kernenergie en leveringszekerheid. Wij zijn blij dat Nederland wordt aangehaald als een goed voorbeeld. Wij zijn met name benieuwd of de richtsnoeren op termijn zullen leiden tot concrete afspraken.

Nederland moet een aantal richtlijnen implementeren. Daarbij is sprake van een vertraging. De Kamer heeft natuurlijk ook haar eigen verantwoordelijkheid te nemen bij die richtlijnen over energiebesparing en de labels voor woningen, maar wat is de uiterste deadline voor Nederland om deze richtlijnen volledig te implementeren?

Over de regels rond de toegang tot het stroomnet het volgende. We werken al een aantal jaren aan de zogeheten «netcodes», maar die laten nog op zich wachten. Wanneer lukt het om die af te ronden? Zou het tot problemen kunnen leiden als die netcodes niet gelijktijdig in werking zouden treden?

Tot slot de biobrandstoffen. Hoe is de situatie tussen de Raad en het Parlement? Het Parlement tilt de behandeling over de verkiezingen heen. Ik denk dat de bestaande regels in de tussentijd gewoon geldig blijven. Lopen we daarmee niet het risico om verder te gaan op de weg van steeds meer investeren in eerstegeneratiebiobrandstoffen, terwijl de Raad al heeft uitgesproken dat het gebruik daarvan moet worden verminderd of dat er in ieder geval een plafond voor moet komen? Als we een jaar verder zijn vanaf nu, lopen sommige landen dan niet het risico om die grens te passeren, waardoor we dan weer voor een nieuwe situatie komen te staan? Hoe is de verhouding met het Parlement en op welke manier wordt dit risico onder de aandacht gebracht?

Voorzitter: Vos

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. Ik begin met de interne energiemarkt. In Europa kunnen we veel aan efficiency winnen door harmonisatie van het subsidiebeleid en door te gaan samenwerken ten behoeve van onze doelen voor hernieuwbare energie. Als iedere lidstaat doet waar hij goed in is, bereiken we ons doel efficiënter dan wanneer ieder land zijn eigen doelstelling en beleid nastreeft. We hoeven dan ook niet te zoeken naar individuele oplossingen voor een duur gesubsidieerd back-upstelsel. D66 zei dat treffend. Dit is precies wat Europa bedoelde en graag zou willen. Nederland zou bijvoorbeeld een doelstelling met Duitsland, Zweden of een ander Europees land kunnen realiseren. Ik constateer met de Minister dat het huidige energiebeleid steeds meer verwordt tot nationale industriepolitiek en concurrentiebeleid. In de tussentijd zien we dat Europa een duurte-eiland wordt ten opzichte van andere landen in de wereld. De kans om er iets aan te doen, dient zich aan in 2014, als de Europese top over energie gaat. Dan kunnen de regeringsleiders er met elkaar voor zorgen dat zij gaan doen wat ooit de bedoeling was, namelijk in Europa samenwerken op het energiedossier. Dat is dé plaats om serieuze afspraken over Europese samenwerking vast te leggen. Gaat de Minister zélf naar de Energieraad om zijn opvattingen te bepleiten? Kan hij vertellen hoe hij in de voorbereiding op die Raad de Nederlandse zienswijzen en oplossingen, die hij 3 februari in Het Financieele Dagblad schetste, op tafel zal weten te krijgen? Hoe krijgt hij met gelijkgezinde energieministers van andere lidstaten een verdere Europese samenwerking op de agenda? Ik vraag de Minister ook of hij de Energieraad gebruikt ter voorbereiding van het Nederlandse voorzitterschap in 2016. 2016 is cruciaal, omdat met de nieuwe Commissie de contouren voor het beleid na 2020 duidelijk zullen moeten worden. Kan de Minister al iets zeggen over zijn voorbereiding van dat voorzitterschap en over de prioriteiten? Hoe gaat hij de Kamer betrekken bij de invulling daarvan? Een belangrijk onderwerp op de agenda is het onderzoek naar de groothandelsgasmarkt. Het is opvallend dat de gasprijs stabiel blijft, terwijl de vraag naar gas is afgenomen. Kan de Minister aangeven wat zijn positie is ten opzichte van de meer liquide gasmarkt? Schat hij in dat een aanpassing van het Nederlandse beleid nodig zal zijn? Ook staat de ontwikkeling van de energieprijzen op de agenda. De vraag is wat de aanjager van de kostenstijging voor huishoudens en bedrijven is. In

hoeverre verwacht de Minister dat de uitkomsten van het onderzoek invloed zullen hebben op het Nederlandse beleid? Kan de Minister toezeggen dat hij al deze informatie, zodra die beschikbaar is, direct naar de Kamer zal sturen?

Over de biobrandstoffen het volgende. De VVD vindt biobrandstoffen een goed alternatief voor fossiele energie. In het verleden heb ik mij druk gemaakt om de zogenaamde «natte biobrandstoffen». Die zijn «nat», omdat ze een extra percentage H₂O bevatten, wat leidt tot een betere motorprestatie. Doordat je minder water uit de bio-ethanol hoeft te destilleren kost het veel minder energie om ze te maken. Daardoor wordt de CO₂-uitstoot van de productie verlaagd en zijn de kosten vaak ook lager dan van, bijvoorbeeld, gewone benzine. In Brazilië rijdt bijna 80% van de markt hierop. In Europa is er een lobby van de fossiele energie die ervoor zorgt dat dit concurrerende, goede product slechts mondjesmaat wordt verkocht, en dat vanwege zorgen over de huidige, steeds groter wordende overcapaciteit van raffinaderijen. Ik vind dat een gemiste kans. Ik vraag de Minister welke acties Nederland zal ondernemen, nu de meerderheid van de Raad een ander standpunt lijkt te hebben over de ILUC-factoren (Indirect land use change impacts of biofuels) dan Nederland. Ziet de Minister aanleiding om te pleiten voor die natte bio-ethanol? Ziet de regering aanleiding om eindelijk eens uitvoering te geven aan de motie-Leegte c.s. (32 813, nr. 4), die ik heb ingediend samen met de collega's Samsom, Paulus Jansen en Van Veldhoven, om het bijmengpercentage voor biobrandstoffen te verhogen en die verhoging volledig in te vullen met de tweedegeneratiebiobrandstoffen? Nederland zou daarbij zijn eigen duurzame pad kunnen kiezen.

Voorzitter: Leegte

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik heb weinig verschil van opvatting kunnen bespeuren tussen hetgeen de woordvoerders naar voren hebben gebracht en de wijze waarop ik ertegenaan kijk. Het is wel goed om samen door te praten over de stand van zaken rond een aantal punten en over mijn omgang daarmee.

Eerst de biobrandstoffen. De heer Vos weet precies hoe het zit. In Europa hebben we een enorm verbruik door de transportsector. We hebben afgesproken dat 10% van die brandstoffen biobrandstoffen moet zijn. Er zijn verschillende soorten biobrandstoffen. Je hebt de conventionele biobrandstoffen, die worden gewonnen op grond die ook kan worden gebruikt voor het produceren van voedsel. Zij concurreren daar dus mee en dat vinden wij niet zo mooi. Verder heb je de geavanceerde biobrandstoffen, zoals frituurvet. Die kun je gebruiken zonder enige concurrentie met de productie van voedsel. Verder zijn er de zeer geavanceerde biobrandstoffen, die we in de toekomst uit algen denken te kunnen produceren. Wij willen dat die 10% biobrandstoffen wordt gehaald. Wij willen bovendien dat van die 10% een groot deel naar geavanceerde en, als het even kan, naar de meest geavanceerde biobrandstoffen gaat. Dat is de opvatting van Nederland. Daarover gaat nu de discussie in Europa. De Europese Commissie is van oordeel dat we het aandeel conventionele biobrandstoffen moeten beperken tot 5%. Nederland is het daarmee eens. Dat betekent: 5% conventionele biobrandstoffen, 5% geavanceerde biobrandstoffen. Een aantal Europese landen verzet zich daartegen. Onder het voorzitterschap van Litouwen is volgende week een voorstel aan de orde waarin staat dat de grens voor de conventionele biobrandstoffen niet 5%, maar 7% moet worden. Het effect daarvan is dat er geen positieve druk in de richting van geavanceerde biobrandstoffen zal komen.

Bovendien komt er daardoor zelfs nog wat groei in de markt voor de conventionele biobrandstoffen; het kan dus nog iets meer worden in Europa dan op dit moment. Met het voorstel van Litouwen ben ik dus helemaal niet blij. De Europese Commissie is er ook niet blij mee. We

moeten nu afwachten wat de Europese Commissie gaat doen. Als de Europese Commissie dat voorstel van Litouwen tot een politiek akkoord over die 7% niet steunt, zou het effect daarvan zijn dat dit voorstel op 12 december in de Energieraad alleen unaniem aangenomen kan worden. Dat betekent dat Nederland de mogelijkheid heeft om de zaak te blokkeren. Ik ben van plan om van die mogelijkheid gebruik te maken. Ik vind het namelijk geen goed voorstel. Als de Europese Commissie dit voorstel wel steunt – en dat horen we vóór de 12de – kan het alleen worden tegengehouden met een blokkerende minderheid. Ik vrees dat die blokkerende minderheid er niet komt, dus dat ziet er niet goed uit. Mijn inzet zal gelijk zijn aan de benadering van de heer Vos. Ik ben bereid om daaruit consequenties te trekken. Ik ben in ieder geval van plan om tegen dat voorstel van Litouwen te stemmen.

Ik zal nu mijn wensen uiteenzetten over de aanpak van de biobrandstoffen. Ik vind dat conventionele biobrandstoffen moeten worden gemaximeerd op 5%. Ik vind dat de geavanceerde biobrandstoffen dubbel moeten worden meegeteld voor de 10%-doelstelling. We moeten echt proberen om die geavanceerde biobrandstoffen erin te krijgen en die dubbele telling is nodig als stimulans. We zijn nu nog een behoorlijk eind vandaan van de zeer geavanceerde biobrandstoffen, die uit algen geproduceerd moeten gaan worden. Ik vind dat daarvoor nog meer stimulans nodig is. Ik wil deze daarom vier keer laten meetellen voor het behalen van de 10%-doelstelling. Weliswaar komen we dan qua volume niet echt uit op die 10%, maar zodoende krijgen we wel een beweging op gang waardoor steeds meer geavanceerde biobrandstoffen in de markt worden gebracht. Daarna kunnen vervolgstappen worden gezet om ook het volume op die 10% te krijgen. Op die manier benader ik dit. Ik wil wel dezelfde redenering gebruiken voor die 10%-doelstelling als voor de 14%-duurzame-energiedoelstelling. De biobrandstoffen vormen een belangrijk onderdeel van onze totale ambitie met betrekking tot duurzame energie. Als je dat deel van de totale doelstelling voor duurzame energie wilt invullen met biobrandstoffen, en met name met geavanceerde biobrandstoffen, en je hanteert daarbij het systeem van de vierdubbel-telling, vind ik dat je diezelfde vierdubbel-telling moet gebruiken voor de 14%-doelstelling. Je moet het jezelf niet moeilijk gaan maken door die zaken aan de ene kant wel mee te rekenen en aan de andere kant niet. Het gebruik van een ander systeem zou dan betekenen dat je extra moet investeren om die 14% te halen, omdat je dan productiecapaciteit voor duurzame energie op een andere manier moet realiseren. De precieze kosten ken ik niet, maar het bedrag ligt ergens tussen de 40 en 140 miljoen op jaarbasis. Laten we ervan uitgaan dat het ons zo'n 85 miljoen per jaar zou kunnen kosten. Mijn beleid is dus om de 5% te handhaven, om het gebruik van geavanceerde en zeer geavanceerde biobrandstoffen te stimuleren en om dezelfde verrekeningstechniek te gebruiken voor de 10%- als voor de 14%-doelstelling.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik had ook een vraag gesteld over de relatie met het Europees Parlement. Misschien kan de Minister die vraag meteen bij zijn antwoord betrekken. Ik steun de inzet van de Minister voor het gebruik van een veto als het Litouwse voorstel komt. Ik heb nog een vraag over de dubbel- en de vierdubbel-telling. Er is reden voor extra steun voor technologieën die in ontwikkeling zijn. De vraag is: hoe houd je dat dynamisch? De frontierontwikkelingen van nu zijn dat over vijf jaar natuurlijk niet meer. Wat is de visie van de Minister daarop, hoe stelt de Minister zich dit voor?

Minister **Kamp**: Wij zijn bezig die markt te beïnvloeden. Je hebt normale brandstof. In Europa hebben we eerst gezegd dat je geen normale brandstof mag gebruiken; je moet daar 10% biobrandstoffen bij stoppen. Daarna zeiden we dat er zo veel mogelijk geavanceerde biobrandstoffen

moeten worden gebruikt. Weer daarna zullen we zeggen dat er zeer geavanceerde biobrandstoffen moeten worden gebruikt. We zijn dus voortdurend bezig om die markt te beïnvloeden. Dat proces is nog niet klaar. We gaan daar gewoon mee door, deze stappen zetten we voortdurend, we duwen steeds in een bepaalde richting, maar nu zijn we zeker niet voor een paar jaar klaar. Ik heb al gezegd dat we vervolgens een bepaalde invulling voor het volume zullen moeten vinden. Mevrouw Van Veldhoven wijst erop dat er in de tussentijd ook weer ontwikkelingen zullen zijn waarop we zullen moeten reageren. Daar ben ik het helemaal mee eens. Ik en mijn opvolger zullen hier dus nog een heel lange tijd mee bezig zijn. Die 10% zie ik ook niet als het einddoel.

De heer Leegte heeft opvattingen, in het bijzonder over natte bio-ethanol. Ik heb niet de indruk dat mijn kennis op dat punt in de buurt komt van de zijne. Ik weet alleen dat die op dit moment niet voldoet aan de Europese specificaties voor benzine. Als een maatschappij deze toch wil gaan benutten, zal ze er in ieder geval voor moeten zorgen dat ze haar klanten heel duidelijk maakt voor welke wagens dat wel en niet mogelijk is. Er zitten dus nogal wat implicaties aan. De heer Leegte zegt dat de grote oliemaatschappijen dit tegenwerken. Naar aanleiding van zijn opmerkingen denk ik dat het nuttig is om me meer te verdiepen in de precieze situatie en in wat de opvattingen van Nederland hierover zouden moeten zijn. Als die overeenkomen met die van hem, zullen wij moeten nagaan hoe wij moeten acteren om in de gewenste en goede richting druk uit te oefenen. Ik ben dus bereid om me hier wat verder in te verdiepen.

De heer Vos heeft gesproken over het ROAD-project. Hij noemde het voorbeeld van Noorwegen, dat op dat gebied al het nodige goede werk doet. In de Europese Unie willen wij ook ervaring opdoen. Ik denk dat het sowieso verstandig is om met de Noren kennis uit te wisselen.

Noorwegen is voor de Europese Unie een prima partner, dus ik ben zeer bereid om dat te doen. Wij willen in de Europese Unie ook zo'n CCS-project realiseren. Het enige CCS-project dat nu nog bestaat in Europa, en dat ook wordt gesteund door de Europese Commissie, is het ROAD-project. Op dit moment krijgen we dit niet van de grond. Ik doe daar echt mijn uiterste best voor; ik heb daarover zo'n beetje tot en met Australië zitten onderhandelen. Als er een mogelijkheid wordt gezien om er wat met de Noren aan te doen, zullen we dit opnieuw bekijken.

Financiële steun van Noorwegen zie ik op dit moment niet komen, maar misschien zijn er andere samenwerkingsmogelijkheden. Ik heb er ook met de Duitsers over gesproken. Ik doe samen met de Europese Commissie mijn uiterste best om dat ROAD-project van de grond te tillen. Ik voel mij hierbij ook zeer gesteund door de Europese Commissie. Ik ben bereid om hierbij ver te gaan. Ik ben bereid om onze eigen subsidievoorwaarden voor het grote bedrag dat wij erin steken, opnieuw te bekijken, eventueel in een aangepaste opzet. Ik ben ook bereid om na te gaan of het project in enkele fases kan worden verdeeld, bijvoorbeeld om de eerste fase al te realiseren en de tweede daar t.z.t. achteraan te laten komen. Men kan zich het risico daarvan voorstellen: je besteedt een heel groot bedrag en je moet maar afwachten of dat uiteindelijk zijn geld opbrengt. Immers, als die tweede fase niet wordt gerealiseerd, ben je het geld voor de eerste fase kwijt. Dat zijn moeilijke afwegingen. Welnu, die afwegingen worden op dit moment gemaakt. Mijn inzet is dus tweeledig: ik wil het ROAD-project gerealiseerd krijgen, maar ik wil ook voorkomen dat ik geld over de balk smijt. Ik bekijk nu hoe een en ander goed kan worden ingevuld. Laat men niet twifelen aan mijn inzet voor de realisatie van het ROAD-project. Misschien mag ik ook wel zeggen dat ik mij zeer gesteund voel door de haven van Rotterdam, die daarbij een zeer positieve rol speelt. Natuurlijk heb ik hierover gesproken met hierbij betrokken grote bedrijven als GDF SUEZ en E.ON.

De heer Vos sprak over de interconnectie met België. Wat betreft elektriciteit is Nederland het best verbonden land van alle 28 landen van

de Europese Unie. Er is dus geen land dat zo'n goede interconnectie heeft met andere landen; ook Duitsland, België, Noorwegen of Denemarken niet. Wij hebben dit dus prima voor elkaar. Met Duitsland gaan we de fysieke capaciteit van de interconnectoren op een bepaalde manier vergroten: we gaan er een andere interconnector bij zetten. Met België zijn we vooral bezig met maatregelen om de bestaande interconnectie te benutten. Dat is kansrijk. Op dit moment hebben we een interconnectiecapaciteit met België van 1,4 gigawatt (GW). Wij hebben afgesproken om die te verhogen naar 1,7 GW en hebben daar ook een invulling voor gevonden. We zijn nu weer bezig met een andere invulling, waardoor we kunnen uitkomen op 2,4 GW. Men moet zich wel realiseren dat het niet alleen gaat om het bouwen van interconnectiecapaciteit, maar ook om wat daarachter zit. Als je een heleboel stroom op die interconnectie zet en men die vervolgens in België of Duitsland niet kan verwerken, schiet je er ook niets mee op. Aanvullend op de uitbreiding van de interconnectiecapaciteit verbeteren we het management van de interconnectoren. Daarvoor zijn allerlei mogelijkheden, zoals flow management en intraday market. Wij benutten al die technische mogelijkheden ook optimaal. Mijn boodschap aan de Kamer is dus: we zijn al het best verbonden land van de Europese Unie; we gaan fysiek uitbreiden naar Denemarken en Duitsland, de voorbeeldlanden die ik noemde; bovendien gaan we de bestaande technische mogelijkheden beter benutten.

De heer Vos vroeg naar de Magrittegroep. Die bespreking maakte wel indruk op mij. Het ging daar over de grote Europese energieleveranciers en die verkeren op dit moment echt in de problemen. Zij hebben veel capaciteit verworven, ze hebben overheidsbedrijven overgenomen terwijl ze zelf al groot waren. In Nederland is er gekocht door Vattenfall, door E.ON, door RWE en door GDF SUEZ, dat hier erg groot is. Wat betreft de fysieke capaciteit om elektriciteit te produceren bevinden de overheden zich nu dus wat meer op de achtergrond, zeker in Nederland. Deze grote bedrijven hebben er erg veel geld in geïnvesteerd. Nu worden ze geconfronteerd met het feit dat hun enorme investeringen niet rendabel zijn, en wel om twee redenen: er is een economische crisis en er is een enorme opkomst van duurzame energie, die zij niet hadden voorzien en die de prijs van elektriciteit erg drukt. Beide oorzaken brengen de bedrijven in grote problemen. Die problemen zullen uiteindelijk moeten worden opgelost door een goede Europese marktwerking, waarvoor wij zullen moeten zorgen. Mevrouw Van Veldhoven zei het al en de heer Leegte heeft het al bij meerdere gelegenheden verkondigd: de beste oplossing is dat je de markt goed zijn werk laat doen. De heer Leegte zei terecht dat er daarbij voor moet worden gezorgd dat de duurzame energie die nu zo wordt gestimuleerd, deel gaat uitmaken van die marktwerking en gewoon moet gaan concurreren met fossiele energie. Om dat voor elkaar te krijgen, moet je een goed werkend ETS (Emissions Trading Scheme) hebben. Dat is er op dit moment nog niet. Nederland wil dat wel. Bovendien wil Nederland dat alle energieproblemen waarmee de landen in Europa worden geconfronteerd, in Europees verband worden opgelost. We moeten daarvoor niet zelf oplossingen proberen te gaan vinden. Mevrouw Van Veldhoven vroeg daar al naar. Op dit moment hebben de landen de neiging om zelf capaciteitsmechanismen in te stellen. Ik ga daar zo wat nader op in.

De CEO's van die grote Europese bedrijven waren behoorlijk somber over de situatie van hun bedrijven. Gegeven de situatie zagen zij weinig mogelijkheden om de grote investeringen die in duurzame energie gedaan moeten worden en die ook van hen verwacht worden, gerealiseerd te krijgen. De premier, Staatssecretaris Mansveld en ik hebben dit met hen doorgesproken. Wij hebben gevraagd welke oplossing zij zien. Wij hebben samen vastgesteld dat er voor Nederland dezelfde benadering is. Laat ik het zo zeggen: wij zijn niet het grote probleem van die Europese bedrijven; zij voelen zich door ons gesteund.

Op één punt is dat niet helemaal zo: het capaciteitsmechanisme. De bedrijven denken namelijk aan de beweging voor capaciteitsmechanismen die nu in gang is gezet. Mevrouw Van Veldhoven sprak terecht over Frankrijk, België en Duitsland. Ik kan ook nog een paar landen noemen, zoals het Verenigd Koninkrijk en andere landen. Er is echt een beweging gaande richting capaciteitsmechanismen per land. Dat betekent dat een land zelf gaat zoeken naar garanties, naar het creëren van leveringszekerheid voor de afnemers. Ieder land wil er dus graag zelf voor zorgen dat de afnemers te allen tijde verzekerd zijn van voldoende elektriciteit. Zij willen daarvoor op eigen grondgebied de benodigde voorzieningen hebben.

Nederland wil dat dit Europees bekeken wordt. Ik geef toe dat wij een beetje praten vanuit een gemakkelijke positie. Nederland heeft niet te maken met de problemen die er in andere landen zijn, namelijk dat zij onvoldoende capaciteit hebben of dat zij binnenkort onvoldoende capaciteit zullen hebben als de nucleaire voorzieningen worden uitgeschakeld. Wij hebben op dit moment overcapaciteit. Wij hebben een zeer goede interconnectie en er is nog meer capaciteit in aanbouw. Wij hebben dus geen probleem. Wij kunnen wel een deel van de oplossing zijn. Ik zou het raar vinden als er in België een nieuwe gascentrale wordt neergezet, zoals mevrouw Van Veldhoven zegt, en als er in Duitsland nieuwe gascentrales worden neergezet, terwijl wij hier gascentrales hebben die stilstaan. Dat is verkeerd. Volgens mij moet de behoefte aan capaciteit ten minste in Noordwest-Europees verband bekeken worden. Nederland kan bijdragen aan oplossingen voor andere landen. Volgens mij kan dat heel goed, omdat de grote gascapaciteit van Nederland, die nu helemaal niet benut wordt, ook in eigendom is van Duitse en Franse bedrijven. Daardoor is het gemakkelijker om die capaciteit in Europees verband in te zetten. Ik ben er dus zeer op gespitst om in Europa aan te geven waarom het niet goed is dat landen eigen capaciteitsmechanismen gaan opzetten – daardoor verbrokkel je de Europese markt op energiegebied juist, terwijl je hem moet versterken – en hoe wij denken dat die markt versterkt kan worden. Vervolgens kunnen wij daar concrete voorstellen voor doen. Het is niet alleen kommer en kwel in de Europese samenwerking. Tussen Duitsland en Nederland gaat het best goed. Ik hoop dat wij weer concrete voortgang met Duitsland kunnen boeken zodra de nieuwe regering in Duitsland is aangetreden, zodra wij weten wie de nieuwe ministers zijn en hoe de ministeries zijn samengesteld en zodra de nieuwe ministers zijn ingewerkt. Ik denk dat dat medio volgend jaar zal zijn. Ik ga door met het realiseren van verbeteringen samen met België. Ik zet mij ook erg in in pentalateraal verband. Daar trekken wij nu ook Zwitserland bij. Ik heb met de Zwitserse Minister gesproken over de mogelijkheid dat Zwitserland daarin een positieve rol speelt. Ik doe alles wat ik kan om de Europese samenwerking – ik denk aan de EU, het pentalaterale verband, Noordwest-Europa, Duitsland, België, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk, Denemarken – te stimuleren en benutten. Ik ben zeer gemotiveerd om dat te doen.

Mevrouw Van Veldhoven vroeg naar de implementatie van met name de richtlijn Energiebesparing. De implementatietermijn eindigt in juni 2014. Het is krap en ik vraag mij af of ik dat wel kan halen. Ik weet dat de Kamer, als zij iets belangrijk vindt, vrij snel door zaken heen kan gaan. Afgelopen maandagavond had ik nog een wetgevingsoverleg over een wetsvoorstel dat mogelijk al per 1 januari ingaat om de grote energie-intensieve bedrijven in Nederland tegemoet te kunnen komen. Ik zal een schema opzetten voor de wijze waarop ik de implementatietermijn van de energie-efficiencyrichtlijn kan halen en welke hulp ik daarvoor in de procedure graag zou krijgen van de Kamer. Het moet daarna ook nog door de Eerste Kamer. Dat betekent dat wij dit echt in het vroege voorjaar moeten doen.

De **voorzitter**: Kan de Minister een datum verbinden aan het sturen van het schema? Dan kunnen wij dat straks als toezegging noteren.

Minister **Kamp**: Ik denk dat ik dit jaar nog, voor het kerstreces, een voorstel moet doen voor de wijze waarop wij de procedure kunnen neerzetten.

Ik kom op het overleg over de codes. «Code» is een technisch begrip. Mevrouw Van Veldhoven weet wat daarachter zit. Ik vraag mij af of ik op de techniek moet ingaan. Ik denk dat ik het als volgt zal doen. Ik zal de Kamer binnenkort inzicht geven in de stand van zaken betreffende de codes en het tijdverloop. Ik zal een inschatting geven van de voortgang. Ik moet even bezien bij welke gelegenheid ik mij weer tot de Kamer wend. Dan zal ik dit punt erbij betrekken om de Kamer de hierover gevraagde informatie te verstrekken.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Dat lijkt mij een prima voorstel van de minister. Kan hij in zijn brief dan ook ingaan op de vraag wat het zou betekenen als de netcodes niet allemaal tegelijkertijd in werking treden, maar als er sprake is van een stapsgewijze inwerkingtreding? Dan spreken wij er tegen die tijd over.

Minister **Kamp**: Ja, dat zal ik doen.

Mevrouw Van Veldhoven vroeg ook om een reactie op het werkdokument van de Europese Commissie. Wij voelen ons wel goed bij wat er in Europa gebeurt. De manier waarop Europees Commissaris Oettinger bezig is met de onderwerpen, bevalt ons. Wij steunen hem dus. Onze reactie op zijn werkdokument is positief, zowel in de ambtelijke contacten als in mijn politieke contacten. Volgende week bij de Raad in Brussel zal ik hem ook ondersteunen. Ik denk niet dat het nodig is om de Kamer alle werkteksten toe te spelen, al zijn die natuurlijk voor de Kamer toegankelijk. Zo sta ik er nu in, met Europa. Mochten er verschillen zijn tussen de ambities van de Europese Commissie en onze ambities op energiegebied, dan zal ik dat melden bij de Kamer, zodat zij er kennis van kan nemen.

De heer Leegte vroeg of ik zelf naar de Energieraad ga. Ik ken hem als een zeer vriendelijk persoon, maar als hij zo'n vraag stelt, is die ook een beetje kritisch bedoeld: ga je er deze keer wel zelf naartoe? Het antwoord op die vraag is «ja». De heer Leegte zal zich realiseren dat de Kamer een zeer groot beslag op mij legt. Ik ben bijna dagelijks in de Kamer, voor vele uren. Ook maandag ben ik hier geweest. Daarnaast heb ik andere verplichtingen: ik ga naar de ministerraad, naar onderraden, naar bedrijven die ik wekelijks wens te bezoeken. Er zijn inkomende bezoeken en ik ga ook zelf op pad. Het is voor mij dus niet mogelijk om iedere Raad fysiek bij te wonen. Het kan wel, maar dan moet ik andere dingen laten lopen. Ik maak daarin iedere keer een afweging. Ik kijk naar het politieke gewicht van zo'n Raad. Er zijn Raden geweest waarbij ik de enige Minister of een van de twee aanwezige ministers was. Als ik daar dan iets anders in Nederland voor moet afzeggen, is dat moeilijk. Ik kijk dus naar het politieke gewicht van de agenda, de andere deelnemers en mijn alternatieve verplichtingen in Nederland en probeer daarin een zo goed mogelijke keuze te maken. Volgende week ga ik in ieder geval naar de Energieraad. Ik denk dat dit nu nodig is, om een aantal dingen te ondersteunen en een aantal dingen te blokkeren, als het nodig is. Ik ben ingegaan op de samenwerking die wij in Europees verband zoeken. De heer Leegte liep ook al vooruit op het Nederlandse EU-voorzitterschap in 2016. Hij is echt de allereerste van de Kamer die hierover tegen mij begint. Ik ben nog aan het denken over 2013. Volgend jaar is het 2014; dan volgt 2015 en dan komt 2016; daar zit de heer Leegte al met zijn gedachten. Ik nog niet. Ik zal eerst kijken hoe de nieuwe Europese Commissie en het nieuwe Europees Parlement eruit gaan zien en welke lijnen er uitgezet worden. Dan zijn er nog vier voorzitters voor ons. Wij

zullen tijdig moeten beginnen. Ik denk dat ik in de loop van volgend jaar al zal beginnen met de voorbereiding op 2016. De belangstelling van de heer Leegte voor dit onderwerp is voor mij een stimulans. Ik zal zo snel mogelijk na de verkiezingen van mei, als de Europese hazen weer in het gareel lopen, de Kamer informeren over de wijze waarop wij een en ander zien en de thema's die wij daarbij al in beeld hebben. Het thema «interne markt voor energiebeleid» zal ongetwijfeld weer op de agenda staan, maar dat bedoelt de heer Leegte niet. Hij bedoelt: wat zijn je ambities en wat wil je voor elkaar krijgen als voorzitter? Daar kom ik direct na de zomer van 2014 op terug bij de Kamer.

De heer Leegte sprak ook over de groothandelsgasmarkt. Dat is een van de successen van Nederland. Op energiegebied doen wij het nog niet perfect wat betreft duurzame energie, maar wij hebben wel grote ambities op dat gebied. Wat interconnectie betreft, doen wij het geweldig. Wat de elektriciteitsvoorziening, de leveringszekerheid en de kwaliteit van de netten betreft, doen wij het ook geweldig. Bovendien zijn wij de grote gashub van Europa. Wij zijn de grootste gasleverancier van Europa. Op de groothandelsgasmarkt spelen wij een zeer positieve rol; ik kan het niet anders zeggen. De liquide gasmarkt is een van de speerpunten van het Nederlandse energiebeleid. Wij hebben onze eigen Nederlandse handelsplaats voor gas opgezet, de Title Transfer Facility (TTF). Die draait uitstekend. Al het gas dat in Nederland omgaat, gaat via de vrijhandelsplaats. Dat is op dit moment de beste vrijhandelsplaats in Europa. Anderen gebruiken die als voorbeeld om zich op te richten en willen de uitkomsten van de gasmarkt overnemen. Het gaat de heer Leegte om het effect hiervan. Hij zegt: het gaat economisch niet goed, de vraag neemt af en toch blijft de gasprijs zo hoog. Hoe kan het dat de gasprijs zo hoog blijft, als die gasmarkt zo geweldig werkt? Op dat punt moet je het inderdaad beoordelen. Dat het nu nog niet goed gaat, komt door de langetermijncontracten. Er zijn voor gas veel langetermijncontracten afgesloten. De prijs daarvan is gekoppeld aan de olieprijs, die heel hoog is. Een paar jaar geleden was die 50 dollar per barrel, maar op dit moment is het zo'n 118 dollar per barrel. Dat trekt de gasprijs omhoog. Als de langetermijncontracten voor gas aflopen, de voorwaarden voor nieuwe contracten veranderen, de handelsplaats goed blijft functioneren en daarvoor in de plaats gaat treden, mede omdat er minder met langetermijn- en meer met kortetermijncontracten wordt gewerkt, zal de prijs dalen. Dit geldt gegeven de huidige situatie. Wij hopen natuurlijk allemaal dat de economie weer aantrekt. Dat heeft dan ook weer zijn effecten.

De heer Leegte had nog gevraagd naar de ontwikkeling van de energieprijzen en het onderzoek van de Europese Commissie. De energieprijzen voor consumenten en bedrijven worden door verschillende factoren beïnvloed, zoals de kosten van de investeringen die gedaan zijn en gedaan moeten worden, de hoogte van de prijzen van de brandstoffen die gebruikt worden voor de elektriciteitsproductie en de nettransporttarieven. In Duitsland, waar men de noord-zuidverbinding moet gaan verbeteren, zijn de nettransporttarieven een heel belangrijke factor voor de toekomst, terwijl de prijzen in Duitsland al hoog zijn vergeleken met Nederland, als gevolg van hun zeer dure subsidiëring van duurzame energie. Een andere factor die de prijzen beïnvloedt, zijn de subsidies en de belastingen die erbovenop komen. Hoe dat uiteindelijk in de verschillende landen van Europa uitpakt, kan de Europese Commissie het best beoordelen. De Commissie doet hiernaar dus onderzoek. Begin volgend jaar zullen de resultaten daarvan bekend zijn. Ik zal het onderzoeksrapport becommentariëren en aan de Kamer sturen, zodat zij het kan beoordelen. Dat onderzoek is van belang omdat je dan kunt uitmaken welke elementen in de verschillende landen een rol spelen bij de prijsopbouw. Dan weet je hoe Nederland tegen zijn situatie aan zou moeten kijken en welke conclusies het daaruit zou kunnen trekken. Het is goed om dat onderzoek

snel te laten afronden en naar de Kamer te sturen, zodat wij daarover met elkaar van gedachten kunnen wisselen.

Ik kom op de ILUC-factoren. Ik ben begonnen met de biobrandstoffen en daar kom ik nu op terug. Er zijn situaties waarin biobrandstoffen geproduceerd worden uit planten die in de plaats komen van planten die voor de voedselvoorziening van belang zijn. Als er nieuwe landbouwgrond wordt gewonnen, wordt deze gebruikt voor de voedselvoorziening. Je hebt het idee dat je iets goeds doet met de productie van biobrandstoffen en dat die productie niet ten koste gaat van de nog onontgonnen natuur, maar via een omweg is er toch een negatief effect doordat de voedselproductie wordt verplaatst naar de nu nog onontgonnen natuur. Dat effect kun je met ILUC-factoren in beeld brengen. Daar is nog geen beleid op losgelaten, maar het begint ermee dat je dit inzichtelijk maakt. Ik vind dat dit inzichtelijk gemaakt moet worden. Daar stuur ik dus op aan en daarin steun ik de Commissie. Wij moeten proberen om op Europees niveau voor elkaar te krijgen dat dit inzichtelijk gemaakt wordt zodat wij ons beleid daarop kunnen baseren.

Ik hoop dat ik hiermee naar behoren heb gereageerd.

De voorzitter: Ik dank de Minister voor de beantwoording. Ik zie dat de collega's behoefte hebben aan een tweede termijn.

De heer Jan Vos (PvdA): Voorzitter. Ik dank de Minister voor de beantwoording van de vragen en voor zijn inzet voor de Energieraad. Het is prettig om te horen hoe de Minister zich verdiept in de onderwerpen en alles heel kundig bij elkaar brengt. Dat verwacht je van een minister, maar het is heel prettig om dat te constateren. Ik wens de Minister veel sterkte en succes in de Energieraad. Het is een belangrijk onderwerp voor de PvdA.

Ik heb nog een korte vraag over de ILUC-factoren. De Minister constateert terecht dat biobrandstoffen, als je de ILUC-factoren erbij betreft, veel minder CO₂-reductie opleveren dan je in eerste instantie zou veronderstellen; daar lijkt het in ieder geval op. Dat heeft te maken met de verandering van het gebruik van de gronden. Daarnaast zijn er schrijnende mensenrechtenproblemen ontstaan in een aantal landen. Ik heb hier mensen mogen ontvangen uit bijvoorbeeld Brazilië. Een meneer vertelde dat zijn vader was vermoord omdat zijn land was afgepakt voor de productie van biobrandstoffen. Ik heb ook mensen ontvangen uit Tanzania en Kenia, die soortgelijke zaken naar voren brachten. Recentelijk nog zijn er op het Rotterdams documentairefestival films vertoond van Oxfam Novib over de situatie in Afrika, waar schrijnende milieu- en mensenrechteneffecten geconstateerd werden naar aanleiding van het winnen van biobrandstoffen. Wij moeten er dus erg voorzichtig mee zijn. Die elementen moeten er ook bij betrokken worden, maar daar ga ik zonder meer van uit.

Mevrouw Van Veldhoven (D66): Voorzitter. Ik dank de Minister voor de beantwoording. Ik ga nog in op de ROAD-projecten. Ik heb helaas de bijdrage van de heer Vos hierover gemist. Tijdens ons werkbezoek in Noorwegen hebben de Noren duidelijk gezegd dat zij erin geïnteresseerd zijn om te bekijken hoe zij hun capaciteit zouden kunnen koppelen aan wat er in Nederland gebeurt, omdat in het parlement de wens is uitgesproken om financiële middelen vrij te maken voor de ontwikkeling van CCS-technologie. De ambassadeur was er ook bij en zou een link leggen. Ik hoop dat wij zo veel mogelijk proberen van die mogelijkheid gebruik te maken en ik wens de Minister alle succes.

Ik vond het mooi dat de Minister zei dat we tijdig gaan beginnen met de voorbereidingen voor het voorzitterschap. Volgens de analyse na het laatste voorzitterschap, waarin ik zelf een rol heb mogen spelen, is tijdig te laat. Net na de zomer lijkt mij een mooi moment. Ik vind het logisch dat de

Minister wacht op de installatie van het nieuwe Europees Parlement, maar vroeg beginnen is echt heel belangrijk. Ik steun dus het verzoek van de heer Leegte.

Ik kom op het capaciteitsmechanisme en de oproep van de Magrittegroep. Eigenlijk spreken de leden van de Magrittegroep zichzelf tegen. Aan de ene kant zeggen zij dat er productiecapaciteit stilstaat; aan de andere kant willen zij een nationaal capaciteitsmechanisme zodat zij overal iets kunnen gaan bouwen. Alle centrales die nu stilstaan, zijn onderdeel van diezelfde bedrijven, dus zij zouden juist het belang moeten delen om een Europese energiemarkt te realiseren en alle centrales die nu stilstaan, in bedrijf te nemen. Wellicht kunnen zij een bondgenoot van de Minister zijn om ervoor te zorgen dat wij eerst gebruikmaken van de investeringen die al gedaan zijn. Is de Minister bereid om dit nog eens met hen te bespreken?

Voorzitter: Vos

De heer **Leegte** (VVD): Voorzitter. De Minister zei dat hij zich gaat verdiepen in de natte ethanol en dat hij een brief met zijn bevindingen zal sturen. Kan hij die brief in het eerste of tweede kwartaal van 2014 sturen, zodat wij een beetje sturend blijven in de discussie? Zo ver mijn informatie reikt, ligt hier echt een kans voor competitieve alternatieven voor fossiele energie en volgens mij zijn wij daar met ons allen naar op zoek. Ik denk dat de Minister de gassituatie goed heeft geschetst. Daar zit ook mijn liberale dilemma. De contracten zijn gesloten door private partijen die oud en wijs genoeg zijn om dat te doen, maar wat is dan de rol van de overheid, als je zegt dat de prijs te hoog is? Volgens mij is er een grote eigen verantwoordelijkheid en is het een aflopend probleem. Tegelijkertijd weten wij dat Rusland vrij eenvoudig aan de gaskraan kan draaien. Als de Russen zien dat de vraag in Europa afneemt, draaien zij de kraan wat verder dicht, waardoor het aanbod afneemt en de prijs hoog blijft. In de toekomstige scenario's, waarin de prijzen losgekoppeld zijn, maar Rusland die mogelijkheid heeft, is het van extra groot belang om ervoor te zorgen dat Nederland en Europa toegang houden tot de internationale gasmarkt. Ik denk aan de Gate terminal en dat soort dingen. Wij moeten veel invoedingspunten krijgen om ervoor te zorgen dat de afhankelijkheid van een monopolist op de Europese markt – daarmee bedoel ik Rusland en Noorwegen in één mandje, omdat zij dit spel samen spelen – zo klein mogelijk is, om te voorkomen dat wij op de lange termijn aan een te hoge gasprijs vastzitten, met alle kwaliteitsissues van dien. Daarover hebben wij met de SP vaak gesproken.

Ik kom op de voorbereiding voor het EU-voorzitterschap in 2016. Zoals mevrouw Van Veldhoven zei: op tijd is te laat. Dat is de titel van het rapport van collega Van Baalen. Vandaar dat ik de Minister er nu, twee jaar van tevoren, al toe probeer aan te zetten om na te denken over ambities, want 2020 is een soort klif voor Europa. Wij hebben eigenlijk nog geen idee van wat wij daarna gaan doen. Er zijn wel wat contouren, maar hoe alles gaat uitwerken, weten wij nog niet. Het zou goed zijn als Nederland een leidende rol op zich kan nemen in de toekomstige discussie om die mammoettanker op tijd een beetje te kunnen sturen in de richting van samenwerking, kostenbesparing en een daadwerkelijke transitie, waardoor Europa niet langer een duurre-eiland is, maar competitief wordt ten opzichte van de andere continenten op basis van hernieuwbare energie.

Ik deel de mening van de woordvoester van D66 over de Magrittegroep. Ik denk dat de tegenstelling die de groep creëert op het punt van de capaciteitsmarkt, geen tegenstelling is. Volgens mij heeft juist de Magrittegroep er baat bij als wij dit op Europees niveau oplossen. Een jaar geleden hebben wij gesproken over België, dat men daar ging bouwen terwijl er hier centrales stilstonden. Het lijkt een oneigenlijk argument dat de Magrittegroep nu zegt een nationale capaciteitsmarkt nodig te hebben,

want dat betekent dat we overcapaciteit in de lucht houden voor Europa als geheel. Dat is volgens mij niet goed voor de totale kostenontwikkeling.

Voorzitter: Leegte

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik ben het met de heer Vos eens over de ILUC-factoren en wat daar allemaal mee samenhangt. Dit aspect zal ik steeds betrekken bij het overleg hierover, zodat het de aandacht krijgt waar de heer Vos om vraagt.

Wat de leden Leegte en Van Veldhoven gezegd hebben over de Magritte-groep, is waar. Die grote Europese bedrijven zijn somber, zoals ik al zei. Zij kijken naar wat binnen de huidige situatie nog politiek haalbaar is in Europa, naar hun inschatting. De Fransen hebben al in een wet vastgelegd dat zij een eigen capaciteitsmechanisme zullen opstellen. De Duitsers zijn al bezig om een tender voor te bereiden om een gascentrale te bouwen. Er wordt vermoed dat de Duitsers met de Fransen in gesprek zijn over een capaciteitsmechanismebenadering om te bezien of zij het daarover eens kunnen worden. Er is dus een tendens gaande op het gebied van capaciteitsmechanismen die niet goed is, om de redenen die de heer Leegte aangaf. Wat hier nu gebeurt, zal er uiteindelijk toe leiden dat er te veel capaciteit komt. Te veel capaciteit betekent te hoge kosten en die kosten worden door de afnemers gedragen. Zo zit het. De mensen van de Magrittegroep zitten te kijken hoe zij binnen de politieke realiteit in Europa de schade voor zichzelf zo veel mogelijk kunnen beperken. Mijn analyse is gelijk aan die van de leden Leegte en Van Veldhoven. Ik probeer dat op de, vanuit onze optiek, goede manier te beïnvloeden.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Misschien is er een lichtpuntje in wat in eerste instantie een donker puntje lijkt. Als Frankrijk en Duitsland met elkaar gaan overleggen over een capaciteitsmechanisme, kan dat het startsein zijn voor een Europabrede discussie over een capaciteitsmechanisme. Een Europabreed capaciteitsmechanisme zal maar zeer beperkt hoeven worden ingevuld, aangezien je dan eerst gebruik gaat maken van de capaciteit die er is. Misschien kunnen wij niet door het bestrijden van het capaciteitsmechanisme, maar juist door het verbreden hiervan nog iets bereiken.

Minister **Kamp**: Ik denk dat wij het zo moeten doen. Mevrouw Van Veldhoven reikt dit punt terecht aan.

De heer Leegte vond het mooi dat ik mij ga verdiepen in natte bio-ethanol, maar vroeg wanneer ik mijn opvattingen daarover aan de Kamer zal sturen. Ik zal dat in het eerste kwartaal van 2014 doen. Ik moet even kijken hoe ik dat precies doe, zoals ik net aangegeven heb, maar het eerste kwartaal moet mogelijk zijn. Als ik dat niet haal, dan is het omdat ik dingen nog verder moet voorbereiden, maar dan zal ik dat de Kamer tussentijds laten weten.

De heer Leegte en mevrouw Van Veldhoven hebben gezegd dat zij een tijdige voorbereiding van het Europees voorzitterschap van belang vinden, zeker op energiegebied. Daarvan heb ik goed kennisgenomen. Ik zal dus niet direct na de zomer beginnen met de voorbereiding, maar ik zal mij daar al eerder voor prepareren. Zodra de zaak in Europa duidelijk is – dat zal kort voor de zomer zijn – zal ik op grond daarvan mijn voorbereidende werk afronden. In het derde kwartaal zal ik naar de Kamer komen met mijn gedachten daarover: hoe wij het moeten benaderen, wat onze invalshoeken zijn, wat onze ambities zijn. De leden moeten zich wel realiseren – daar hebben zij genoeg ervaring voor – dat je als voorzitter ook niet te ver voor de troepen uit moet lopen. Je moet proberen iets te realiseren. Het gaat niet om het afgeven van statements, maar om het bereiken van resultaten.

Over de gasmarkt ben ik het eens met de heer Leegte. Een van de redenen waarom wij duurzame energie willen, is de beperking van CO₂-emissie. Een andere reden is dat wij niet afhankelijk willen zijn van een kleine groep leveranciers van fossiele brandstoffen. Datzelfde geldt voor gas. De heer Leegte noemde Noorwegen en Rusland. Het gaat erom dat je niet van een kleine groep afhankelijk wilt zijn. Dat hebben wij zelf in de hand, in de eerste plaats omdat wij nog aardgas hebben. Wij zijn nog steeds de grootste gasleverancier van de Europese Unie. Het woord «schaliegas» zal ik hier niet in de mond nemen. Wij hebben een gashub gemaakt waarin wij ons met van alles en nog wat verbonden hebben, maar vanuit die uitgangspositie zullen wij wel alert moeten zijn op de mogelijke dreiging die de heer Leegte heeft geformuleerd. Ik ben dat met hem eens. Daarmee heb ik de diverse vragen beantwoord.

De heer **Leegte** (VVD): Ik zie dat de collega's geen behoefte hebben aan een VAO. Ik dank de Minister voor zijn beantwoording en de toezeggingen. Ik heb er vijf genoteerd, die ik volledigheidshalve zal voorlezen.

- de Minister zal de Kamer voor het kerstreces informeren over het stappenplan ter implementatie van de richtlijn energiebesparing of -efficiency, hoe je hem noemen wilt;
- de Minister zal de Kamer informeren over de stand van zaken ten aanzien van de regeling met betrekking tot het stroomnet en de methodes;
- de Minister zal de Kamer uiterlijk in het derde kwartaal van 2014 informeren over de thema's en ambities voor het Nederlands voorzitterschap in 2016 op het terrein van energie;
- de Minister zal het onderzoek van de Europese Commissie naar de ontwikkeling van de energieprijzen, inclusief een kabinetsreactie, aan de Kamer sturen zodra dat kan;
- de Minister zal de Kamer in het eerste kwartaal van 2014 nader informeren over de natte bio-ethanol.

Ik zie de Minister knikken. Daarmee zijn deze vijf toezeggingen bevestigd. Ik dank mijn collega's voor de gedisciplineerde vragen, de Minister voor de beantwoording en de ambtenaren voor de ondersteuning.

Sluiting 12.29 uur.